

Korte boekbespreking

Ik ben Bonhoeffer...

M.J.A. Zwikstra-de Weger

**In goede machten liefderijk geborgen
verwachten wij getroost wat komen mag.
God is met ons des avonds en des morgens,
is zeker met ons elke nieuwe dag.**

Aldus de slotstrofe van een gedicht dat de theoloog Dietrich Bonhoeffer schreef. Hij had het gemaakt ter gelegenheid van Nieuwjaar 1945 en meegestuurd met de laatste brief die hij aan zijn vader schreef. Het gedicht was opgedragen aan Maria, zijn verloofde, en aan zijn moeder. Hij zat toen al ruim anderhalf jaar gevangen en het was enkele maanden voor zijn dood.

Het boek *Ik ben Bonhoeffer...* is geschreven door Paul Barz, die veel biografieën op zijn naam heeft staan, zoals de achterflap meldt. Hij schreef deze biografische roman vanuit twee perspectieven: de ene verhaallijn tekent Bonhoeffer vanaf het moment dat hij wordt gearresteerd, in de cel verblijft, wordt verhoord en veroordeeld, beschuldigd van hoogverraad; de andere verhaallijn volgt Bonhoeffers levensloop.

Dietrich Bonhoeffer wordt geboren op 4 februari 1906 (vandaar 2006 als herdenkingsjaar). Hij en zijn tweelingzus waren bijna de jongsten van de acht kinderen van dr. Karl Bonhoeffer, professor in de neurologie en psychiatrie, en Paula von Hase, dochter van een hofpredikant en stammend uit een adellijk geslacht. Dietrich is opgegroeid 'als een prinsje', en daar voelt hij zich later vaak schuldig over als hij in aanraking komt met minderbedeelden. Tegelijk is de tijd van zijn jeugd die van het Duitsland van de opkomst van Hitler en het nazisme.

Als zeer begaafd gymnasiast heeft hij alle mogelijkheden voor een grootse toekomst. Maar op zijn zestiende geeft hij zomaar tijdens de maaltijd zijn langgekoesterde wens prijs: 'Ik wil theoloog worden.' Zijn vader vindt dat niet zo'n geslaagde keus, omdat volgens hem de kerk te saai geworden is, in elk geval voor zo'n intelligente jongen. Tot zijn eigen verbazing antwoordt Dietrich daarop: 'Dan moet ik haar gewoon weer spannend maken, vader. Ik maak van deze kerk een nieuwe kerk.' Als hij is afgestudeerd, wil hij dan ook gewoon dominee worden. Beschreven wordt dat hij toch ook zijn ambities heeft en een invloedrijk theoloog wordt, die als grote ideaal koestert de eenheid van geloof en wereld.

Hij woont en werkt diverse periodes op verschillende plaatsen in de wereld. Maar altijd weer trekken zijn eigen land en zijn eigen kerk aan hem, ondanks de in veel opzichten verslechterende situatie daar. Hij komt in aanraking met mensen als Karl Barth, Bell, de bisschop van Chichester, en Visser 't Hooft. Als de kerk steeds meer in het nauw komt tijdens het Hitlerregime, komt Bonhoeffer voor haar op, hoe gevaarlijk dat soms ook is. De joden draagt hij een warm hart toe. Uiteindelijk kan hij door toedoen van zijn zwager wegblijven bij het front als hij in dienst treedt van de contraspionage, om vanuit de oecumene - hij kent de mensen daar - te spioneren.

Bonhoeffer is vooral bekend vanwege zijn boek *Navolging*. Daar wordt in de roman wel over gesproken, hoewel - wat me verbaasde - niet uitvoerig of inhoudelijk. Tijdens zijn gevangenschap schrijft hij een in zijn ogen nog groter werk op het gebied van de ethiek. Bijna tot op het laatst gelooft hij in zijn vrijlating om dat werk te kunnen voltooien en om met Maria te trouwen, maar op 9 april 1945 wordt hij terechtgesteld. In het laatste hoofdstuk blikken zijn vader, Maria en zijn beste vriend terug op het leven van een groot en ambitieus man: 'iedereen die hem kende, had wel zijn eigen Bonhoeffer.'

Barz heeft een lezenswaardig boek geschreven over een boeiende man wiens leven tragisch eindigde. Toch leest het soms wat stroef. Dat er twee verhaallijnen zijn, bemoeilijkt bijvoorbeeld het uit elkaar houden van de vele personen. Vreemd vind ik dat de achternaam van Dietrichs beste vriend Eberhard (Bethge) niet genoemd wordt. En sommige fouten zijn storend, zoals op p. 69, waar het Duitse 'Andacht' vertaald is met *aandacht*...

De persoon Dietrich Bonhoeffer is voor mijn gevoel op een afstand gebleven. Al is hij theoloog, dat hij een gelovig mens is en een diep Godsvertrouwen moet hebben gehad, merk je vooreerst alleen vanuit zijn inzet voor de medemens. Dan gaat het over 'mijn geloof' en 'de kerk' en niet over de Heer van die kerk. De naam van God komt eigenlijk pas aan bod als Bonhoeffer al een poos gevangen zit en verlangt naar de vrijheid. Hij wijdt veel tijd aan zijn boek en ook aan het schrijven van gedichten, zoals het hierboven geciteerde. Daardoor leer je hem pas meer van binnenuit en als gelovige kennen. Ook door treffende uitspraken als: 'Waar God gaten slaat, moeten wij niet proberen deze met onze woorden te vullen.'

Er bestaat nog een roman over Bonhoeffer: *De beker der gramschap. Dietrich Bonhoeffer in verzet tegen Hitler*, door Mary Glazener (uit het Engels vertaald, Kok, Kampen 1995). Die had ik al eens gelezen. Onwillekeurig ga je dan beide romans tegen elkaar afwegen. De schaal slaat voor mij niet zozeer door, maar bij Glazener komt de hoofdpersoon als mens en als gelovige wel dichterbij, bijvoorbeeld in de beschrijvingen van zijn liefde voor Maria en de spanning die de samenzweringen tegen Hitler oplevert.

N.a.v. Paul Barz, *Ik ben Bonhoeffer... Roman over een geloofwaardig leven*, uit het Duits vertaald, Kampen, Ten Have 2006, ISBN 90 259 5660 2, 319 pag., prijs €24,90